

Editoriaal

De Redactieraad verheugt zich erop het vijfde themanummer binnen zijn cahierreeks te kunnen voorstellen. Hierbij gaan we opnieuw enkele eeuwen terug in de tijd. De periode van de ‘renaissance’ blijft een boeiend tijdsgewricht, een ware ‘cross-over’ tussen de antieke en middeleeuwse periodes en de aanzet naar de meer ‘moderne’ periodes binnen het ruime domein van de geneeskunde en ziekenzorg.

De ‘renaissance’ is een grote culturele beweging die ontstond in Italië tijdens de veertiende en vijftiende eeuw, maar de erop volgende zestiende eeuw gold als de ultieme eeuw van de ‘wedergeboorte’. Terwijl de betreffende term veelal met betrekking tot het artistieke milieu wordt gehanteerd, spreekt men in de evolutie van het denken en de geesteswetenschappen ook vaak van het parallelle ‘humanisme’. Een beetje clichématig gesteld verschoof het collectieve denken meer naar de kracht van het individu; het paradigma van het ‘godsbeeld’ zou plaatsmaken voor het ‘mensbeeld’. Dit beeld moest een universeel karakter uitstralen. In de kunst en de wetenschap vond men vaak hernieuwde inspiratie in de denkbeelden van de oudheid. Beleidsvormen en sociale structuren veranderden grondig, kunsten en wetenschappen kenden een ongeziene bloei. Honderden individuen traden uit de anonimiteit om hun stempel op de maatschappij te drukken.

In bovenstaande alinea leggen we in belangrijke mate de nadruk op het clichématige denken

met betrekking tot de studie van de cultuur- en wetenschapsgeschiedenis in deze periode. Toch is het tijd om enige nuance in dit beeld te brengen en de conclusies in zekere zin bij te stellen. Duizenden boeken en artikels werden over deze periode geschreven en toch zijn bepaalde aspecten of personen nog niet voldoende belicht en bekend. Daartoe werden enkele verrassende artikels geselecteerd die de samenhangende ruggengraat voor dit mooie themanummer vormen. De Redactie heeft dit degelijke en kwalitatieve materiaal van diverse aard over deze periode gebundeld en probeert aan de lezer duidelijk te maken dat er – ondanks de uiteenlopende achtergronden en motieven van de auteurs – ook een soort van rode draad valt te ontwarren. De lezer zal zijn bestaande kennis over de renaissance verder kunnen uitdiepen, maar het is ook onze betrachting hem tot nieuwe inzichten te doen komen over enkele verrassende en boeiende thema’s die in dit unieke themacahier aan bod komen.

De medische renaissance anders bekeken (1400-1600) kenmerkt zich door een logische en weldoordachte volgorde waarin de artikels in dit nummer geplaatst zijn. Zo beginnen we met een artikel rond ‘medische mysteries’. Dit is alvast een buitenbeentje door de inbreng van het levenswerk van professor Gino Fornaciari uit Pisa. Hij heeft ultramoderne onderzoekstechnieken toegepast om mysteries uit de Italiaanse renaissanceperiode

op te lossen. Met de hulp van zijn documenten werd een soort bloemlezing van zijn werk samengesteld, waarvoor uiteraard onze diepe dank.

Het artikel over de 'longcirculatie' sluit qua innovatief aspect goed aan bij dit voorgaande artikel. Bij de ontdekking van de pulmonaire transit merken we inderdaad een evolutie van gissen naar weten.

Vervolgens staan we stil bij de evoluerende rol van hospitalen in de medische wereld. Reeds in voornoemde periode vonden er in Italië evoluties plaats, die maakten dat het hospitaal meer werd dan louter een 'gasthuis'. Naast de 'caritasgedachte' bleek ook het principe van 'curare' al aan belang te winnen. De auteur omschrijft de plaatsgevonden evolutie met betrekking tot de hospitalen dan ook als een voorbode naar de inrichting en functie in de negentiende en twintigste eeuw.

Vervolgens graaft het cahier naar de dieper liggende rol die bepaalde personen in de evolutie of zelfs revolutie van de medische wetenschap hebben gespeeld. Eerst en vooral wordt daarbij een case-study tegen het licht gehouden, met name de ziektegeschiedenis van Nicolaas Perrenot van Granvelle. Hoewel de insteek hier duidelijk een vorm van microstoria betreft, krijgen we toch ook een betere kijk op de ruimere evoluties die op medisch gebied binnen de toenmalige samenleving plaatsvonden.

De figuur van Andreas Vesalius is ontegensprekbaar van cruciaal belang binnen de ontwikkelingen in de zestiende-eeuwse geneeskunde. Daarom worden er twee artikels gewijd aan enkele verrassende aspecten rond deze grote naam. Eerst gaat een artikel dieper in op de commentaren van Vesalius op de bevindingen van Fallopius. In feite geeft deze bijdrage de lezer een mooi inzicht in een ontluikende wetenschapscommunicatie tussen twee innovatieve medici. Niet enkel wordt hier een interessant inhoudelijk verhaal tentoongespreid, ook de manier waarop beide heerschappen discours voerden en met

elkaar van gedachten wisselden via briefwisseling verdient onze aandacht.

Vervolgens wordt een artikel gewijd aan de invloed van Vesalius in en op Augsburg. Het is bijzonder boeiend tussen de regels te kunnen lezen op welke manier en in welke mate een lokale stedelijke context invloed kon uitoefenen op de wetenschappelijke praktijk en denkbeelden van een voornamelijk medicus en vice versa.

Verder bespeuren we ook een artikel rond de figuur van Paolo Sarpi, die zich profileerde als theoloog, humanist en wetenschapper. Dit binnen de ruimtelijke context van een Italiaanse stadstaat. In het onderzochte tijdsgewricht was de lijn tussen de methodiek van de 'exacte' wetenschap en de veeleer filosofisch geïnspireerde geesteswetenschapper nog bijzonder vaag. In het intellectuele milieu bleek een soort van 'dualiteit' tussen beiden allesbehalve strikt te zijn. Tevens bleek ook de (lokale) politieke context van doorslaggevend belang te zijn.

Het cahier eindigt met twee artikelen die het 'geschreven of gedrukte woord' uit de doeken doen. Het eerste artikel gaat daarbij dieper in op de medische drukken. Want de 'medische renaissance' heeft naast een geestelijke en wetenschappelijke stroming ook een technologische component: namelijk de uitvinding en verdere ontwikkeling van de boekdrukkunst. Op welke manier medische drukken circuleerden, voor wie ze bestemd waren en welke rol en betekenis ze in een renaissancebibliotheek konden vervullen, wordt in deze bijdrage uit de doeken gedaan.

Tot slot kijken we ook nog naar het belang van de handgeschreven 'volkse' receptenboekjes op de medische kenniscirculatie in de zestiende eeuw. Ondanks de technologische en wetenschappelijke innovaties bleek het handschrift nog van cruciaal belang voor de medische praktijk. Vooral de lagere echelons leken zich daarvan te bedienen, zij maakten gebruik van lokale recepten, veelal opgesteld in de volkstaal. Hierbij is het echter verrassend vast te stellen dat ook

intellectuele, antieke of middeleeuwse symboliek zijn weg vond naar deze handschriftjes.

Een exacte rode draad onderkennen in deze uiteenlopende artikels is verre van evident. Toch zouden we kunnen stellen dat we te maken hebben met een steeds wederkerend spanningsveld tussen continuïteit en een soort van discontinuïteitsdenken. Als het ware een opdeling in enerzijds prescriptieve kennis, die vaak letterlijk werd overgeleverd en niet zelden klakkeloos werd overgenomen. Anderzijds hebben we de propositionele kennis, die voortborduurde op nieuwe ideeën en kennis, niet-zelden ontleend uit empirie en een eerste aanzet tot wetenschappelijke experimenten. Uit de artikelen zal blijken dat beide tendensen naast elkaar konden bestaan en vaak in elkaar vervlochten raken. Deze these lijkt aanmelijker te zijn dan een strikte dichotomie op het spanningsveld te blijven verdedigen.

Ondanks onze verwoede pogingen om onderbouwde hypothesen te formuleren, komt het in

de eerste plaats de lezer toe om aan de hand van deze mooie en goed onderbouwde artikels zijn eigen conclusies te trekken. Afhankelijk van de achtergrond en de intentie van de lezer kunnen die nogal uiteenlopend en allerminst eenduidig zijn. Dit lijkt ons echter veeleer een troef dan een 'handicap', temeer omdat op die manier het debat in de cultuur- en medische geschiedenis levendig blijft en dit een prima aanzet kan vormen tot verder onderzoek en hypothesevorming. We wensen de lezers dan ook veel genoeg met dit themanummer.

Ivo De Leeuw (initiatiefnemer themacahier, redacteur)

Cornelis van Tilburg (eindredacteur)

Vincent Van Roy (redactiecoördinator)

Tevens in naam van de hele Redactieraad van 'Geschiedenis van de Geneeskunde en Gezondheidszorg'.